

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ
ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΣΦΙΝΙΤΖΑΣ (1791-1912)
Ἑγούμενοι καὶ Μοναχοὶ

ΥΠΟ
ΔΗΜ. ΑΓΓ. ΠΑΠΑΖΗ, Δρ. Θ.

Ἀπὸ τὸ φάκελο ἀλληλογραφίας τοῦ ἐπισκόπου Κίτρους Ζαχαρία¹ μὲ τὸν ἐπίσκοπο Καμπανίας Θεόφιλο² (1749-1795) διαπιστώνεται πὼς μία ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὲς μοναστικὲς ἐστίες τῆς ἐπαρχίας Βεροίας, ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Σφινιτζας³, ἰδρύθηκε πρὶν ἀπὸ τὸ 1791⁴.

1. Ἀποστόλου Αθ. Γλαβίνα, «Ἐπίσκοποι Κίτρους κατὰ τὴν Τουρκοκρατία ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν», *Μακεδονικά*, τ. 18 (1978) 82· πρβλ. τοῦ ἰδίου, «Ἐπίσκοποι Κίτρους στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' Αἰῶνα», *Καιρὸς, τόμος τιμητικὸς στὸν ὀμότιμο Καθ. Δ. Δόικο*, Νέα Σειρά, τ. 5 (1995) 52.

2. Γεωργίου Α. Στογιόγλου, *Ἱστορία Ἐπισκόπων Μακεδονίας, Θεόφιλος Παπαφίλης Ἐπίσκοπος Καμπανίας (1749-1795)*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 19, ὅπου καὶ ἡ πλούσια γύρω ἀπὸ τὸ πρόσωπὸ του βιβλιογραφία.

3. Ἡ παρούσα ἐργασία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καρπὸ τῶν μεταπτυχιακῶν μου σπουδῶν στὸν Ἱστορικὸ κλάδο τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ κατὰ τὰ ἔτη 1992-93 (πρβλ. σχετικὰ *Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος Σφηνίτης*, Ἐκδόση Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ἀθανασίου Σφηνίτης, Βέροια 1996, σ. 85), βασίζεται σὲ 45 ἀνέκδοτες ἐπιστολὲς ποὺ βρέθηκαν στοὺς Κώδικες Πατριαρχικῆς Ἀλληλογραφίας τοῦ Ἀρχείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

4. Γλαβίνα Α., Σύμμεικτα «Τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου Σφινιτζας», *Μακεδονικά*, τ. 23 (1983) 361· πρβλ. γιὰ τὴν ἐξακρίβωση τῆς χρονολογίας Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, «Ὁ Καμπανίας Θεόφιλος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων», *Ἡπειρωτικὰ Χρονικά*, τ. 2 (1927) 262· τὸ γράμμα αὐτὸ περιέχεται στὸν Κώδικα 66 (φ 85α-86α) τῆς Μονῆς τῶν Βλατάδων Θεσσαλονίκης καὶ ἔχει τὴν ἐνδειξη ὑπ' ἀρ. 42 (1791)· γιὰ τὸν Κώδικα καὶ τὸ Θεόφιλο βλ. Γλαβίνα Α., «Ἐγκύκλιος τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὑπὲρ βοήθειας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης», *Μακεδονικά*, τ. 21 (1981) 351-352,356, ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Ἡ ὑπόθεση ὅτι τὸ μοναστήρι ἰδρύθηκε ἀρχικὰ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ εἶναι κτισμένο πάνω σὲ θεμέλια παλαιότερων κτισμάτων εἶναι λόγω ἔλλειψης στοιχείων ἄγνωστο ἐὰν ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα. Προφορικὴ ἐπίσης παράδοση ποὺ ἀναφέρει ὅτι ἡ μονὴ κτίστηκε ἀπὸ Κολινδρινὸς δὲν ἐπιβεβαιώνεται (βλ. Κλεοπάτρας Πολύζου-Μαμέλη, *Ἱστορία τοῦ Κολινδρού*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 250). Ἐξω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πύλη τῆς μονῆς, στὸ

Ἡ πρώτη ἀναφορὰ στὴ μοναστικὴ ἀδελφότητα ἐπισημαίνεται στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Κίτρου Ζαχαρία πρὸς τὸν Καμπανίας Θεόφιλο τὸ 1791, μὲ τὴν ὁποία τὸν παρακαλεῖ νὰ ἐπιτρέψει στὸν ἱερομόναχο Κοσμά, ἡγούμενο τῆς πωχῆς μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς ἐπαρχίας του, νὰ ἐπισκεφθεῖ τὰ χωριὰ τῆς Καμπανίας, γιὰ νὰ συγκεντρώσει οἰκονομικὴ βοήθεια. Προκειμένου νὰ ἀπαλλαγεῖ τὸ μοναστήρι «τῶν ἀλβανητικῶν χειρῶν», ὅπως ἐνδεικτικὰ ἀναφέρεται στὴν ἐπιστολή, διενεργοῦταν ἔρανος καὶ ψάλλονταν ἅγιοισμοὶ στὴν ἐπαρχία Καμπανίας⁵.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνέχεια δικαιολογεῖται, ἐὰν ληφθεῖ ὑπόψη τὸ γεγονός ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν χωριῶν μαστίζονταν τὴν περίοδο ἐκείνη ἀπὸ τὶς ληστρικὲς ἐπιδρομὲς τῶν τουρκαλβανικῶν συμμοριῶν⁶.

Τὸ 1914, σύμφωνα μὲ λειψανοθήκη ποὺ βρέθηκε στὴ μονή, ἡγούμενος διατέλεσε κάποιος Κοσμάς⁷. Δὲν ἀποκλείεται τὸ πρόσωπο αὐτὸ νὰ ταυτίζεται μ' ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἐπιστολὴ τοῦ 1791, μιὰ καὶ τὸ χρονικὸ διάστημα ποὺ μεσολαβεῖ δὲν εἶναι ἰδιαίτερα μεγάλο.

Τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐξάλλου συμπεριλαμβάνεται μεταξὺ ἄλλων καὶ στὴν Πρόθεση, ποὺ εἶναι τοῦ 1830, στὴν ὁποία, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχιερέων: Νεοφύτου, Γερασίμου, Νεοφύτου, Γρηγορίου, ἀναγράφονται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἱερομονάχων: Κοσμά, Ἀνανίου, Νικοδήμου, Ἀγαπίου, Χαραλάμπους, Ἀρσενίου, Γερασίμου, Νικηφόρου καὶ Διονυσίου.

Μαρτυρίες ὑπάρχουν ἐπίσης καὶ γιὰ ἓναν ἄλλο ἡγούμενο τῆς μονῆς. Οἱ περισσότερες πληροφορίες ὑπάρχουν γιὰ κάποιον ἱερομόναχο Νικηφόρο, ὁ ὁποῖος χρημάτισε πνευματικὸς τοῦ ὄπλαρχηγοῦ τοῦ Ὀλύμπου Διαμαντῆ Νικολάου κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐτῶν τῆς ἐπανάστασης 1821-1833. Ἐνδεικτικὰ σημειώνει ὁ Νικόλαος Κασομούλης

χώρο ὅπου προὔπηρχε κάποιος χεῖμαρρος, βρέθηκε μία μαρμάρινη ἐπιγραφή ποὺ ἔφερε τὴ χρονολογία 1604. Παραμένει ὡστόσο ἀγνωστο ἐὰν στὸν τόπο αὐτὸ ὑπῆρχε, σύμφωνα μὲ τὴν πιὸ πάνω χρονολογία, κάποιον μονόδρομο.

5. Εὐστρατιάδου Σ., Ὁ Καμπανίας..., ὁ.π., σ. 262· Γλαβίνα Α., «Τὸ Μοναστήρι...», ὁ.π., σελ. 361 τοῦ ἰδίου, Ἐπίσκοποι..., ὁ.π., σ. 52· Στογιόγλου Γ., Ἱστορία..., ὁ.π., σ. 159.

6. Πολύζου-Μαμέλη Κλ., Ἱστορία..., ὁ.π., 255. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰ., τὸ γύρω ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο τμήμα τῆς Πιερίας εἶχε κυριολεκτικὰ λεηλατηθεῖ ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος πρὶν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Σουλίου (1803), ἐπιζητοῦσε τὴν ἐξόντωση τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Πιερίων.

7. Γλαβίνα Α., «Τὸ Μοναστήρι...», ὁ.π., σ. 362.

στά ἀπομνημονεύματά του: «ένας ἄσκητης “ἱερομόναχος” Νικηφόρος ὀνομαζόμενος τῆς μονῆς Σφινίτζης, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξωμολογεῖτο ὁ Διαμαντής, καὶ τὸν πίστευεν, τὸν παρήγγειλεν νὰ μὴ κάμῃ κανέν κίνημα τὸν χειμῶνα, παρὰ κατὰ τὸν Ἰούνιον, “διὰ” νὰ ἀσφαλισθῆ πρῶτον ὁ λαός»⁸.

Ὡστόσο, ἡ προτροπὴ τοῦ Νικηφόρου μὲ σκοπὸ τὴν ἀναβολὴ τῆς ἐναρξῆς τοῦ ἀγῶνα ἀπὸ χειμῶνα σὲ καλοκαίρι, δὲν εἰσακούστηκε, καὶ ἡ ἐπανάσταση στὴν περιοχὴ αὐτὴ ἄρχισε στίς 8 Μαρτίου 1822. Ἡ ἐφεκτικὴ στάση τοῦ ἡγουμένου θὰ μπορούσε ἴσως νὰ δικαιολογηθεῖ, ἐὰν σκεφθεῖ κανεὶς τὴν καταστολὴ τῆς ἐπανάστασης στὴ Χαλκιδική, τὴ διάλυση ἀπὸ τὸν Ἐμποῦ Λουμπουτ (Μεχμέτ Ἐμίν) τοῦ στρατοπέδου τῆς Κασσάνδρας καὶ τὴν ὑποταγὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους τὸν Ἰανουάριο τοῦ ἰδίου ἔτους⁹. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπιφυλάξεις τοῦ Νικηφόρου, δὲν ἔχουμε ἄλλες πληροφορίες, πὺ νὰ ἐπιβεβαιώνουν τὴ συμμετοχὴ ἢ μὴ στὸν ἐπαναστατικὸ ἀγῶνα τῶν ὑπόλοιπων ὀκτῶ μοναχῶν¹⁰.

Ὁ Νικηφόρος ὡς ἡγούμενος μερίμνησε γιὰ τὴ δημιουργία τῆς Πρόθεσης: «διὰ ἐξόδου τοῦ παναγιωτάτου καὶ σοφοῦ μουσικολογιωτάτου κε πατέρα υμὸν κάθυγούμενου κυρίου κῆρ νικηφόρου ἱερομόναχου τῆς αὐτῆς μονῆς του ἁγίου ἀθανασίου – 1830 – κε ὅλες ἡ ἄγιε ἠκόνες κεκτῆριον εἰς σωτηρίαν τόν...»¹¹.

Ἀπὸ τὰ πῶ σημαντικὰ γεγονότα στὴν ἱστορία τῆς μονῆς ἦταν ἡ ἀνακήρυξή της στίς 7 Σεπτεμβρίου 1832 σὲ πατριαρχικὴ καὶ σταυροπηγιακὴ, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ σχετικὸ σιγίλιο¹². Ἡ πράξη αὐτὴ ἦταν συνέπεια αἰτήματος τοῦ ἡγουμένου Νικηφόρου καὶ τῶν πατέρων τῆς μονῆς, ἢ ὁποῖα μέχρι τότε ὑπαγόταν στὴ δικαιοδοσία τῆς ἐπισκοπῆς Κίτρους, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ σχετικὴ πρὸς αὐτοὺς πατριαρχικὴ ἐπιστολή¹³ πὺ εἶχε τὴν ἴδια ἡμερομηνία μὲ τὸ σιγίλιο. Τὸ

8. Γλαβίνα Α., «Τὸ Μοναστήρι...», σ. 362 σημ. 5' Νικολάου Κ. Κασομούλη, *Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς Ἐπαναστάσεως*, τόμ. 1, Ἀθήναι 1940, σ. 188 σημ. 4' Γεωργίου Χ. Χιονίδη, *Σύντομη Ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Βεροίας – Τὰ Μοναστήρια τῆς περιοχῆς τῆς Βεροίας*, Βέροια 1961, σ. 60.

9. Βασιλείου Σφυρδέρα, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν)*, τ. ΙΒ', Ἀθήναι 1975, σ. 233.

10. Γλαβίνα Α., «Τὸ Μοναστήρι...», ὁ.π., σ. 363.

11. Γλαβίνα Α., «Τὸ Μοναστήρι...», ὁ.π., σ. 363.

12. *Ἀρχεῖον Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου* (σὺ ἐξῆς Α.Ο.Π.), *Κώδικας Πατριαρχικῆς Ἀλληλογραφίας* (σὺ ἐξῆς Κ.Π.Α.), τ. ιζ', σ. 212, τὸ ὁποῖο, λόγω ἔλλειψης χώρου, κρύθηκε σκόπιμο νὰ δημοσιευθεῖ σύντομα σὲ ἄλλη μελέτη μας. Γιὰ τὸ σιγίλιο αὐτὸ κάνει λόγο καὶ ὁ Αἰμίλιανὸς Τσακόπουλος «Πατριαρχικὰ σιγίλια ἐν τοῖς Κώδιξι τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου», *Ὁρθοδοξία*, τ. 35 (1960) 152.

13. (Α.Ο.Π.), Κ.Π.Α., τ. ιζ', σ. 213.

γεγονὸς κοινοποιήθηκε τὴν ἴδια ἡμέρα μὲ πατριαρχικὸ γράμμα στὸ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Μελέτιο¹⁴.

Ὅπως ὁμως φαίνεται, ἡ διοίκηση τῆς μονῆς ἀπὸ τὸ Νικηφόρο δὲν ἦταν ἡ καλύτερη. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος ΣΤ' ζήτησε μὲ ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν κυριάρχη μητροπολίτη Θεσσαλονίκης στὶς 3 Ἰουνίου 1839 νὰ καλέσει τὸν ἡγούμενο Νικηφόρο καὶ νὰ τοῦ πεῖ, χωρὶς νὰ τοῦ ἀναφέρει τὸν ἀκριβῆ λόγο, νὰ ταξιδέψει μὲ πλοῖο στὴν Κωνσταντινούπολη, προκειμένου νὰ παρουσιασθεῖ στὴ Μ. Ἐκκλησία. Ὁ σκοπὸς τοῦ ταξιδίου ἦταν ν' ἀπολογηθεῖ γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ κατάσταση τῆς μονῆς, τὸ πολίτευμα αὐτῆς καὶ τὴ διαγωγὴ του, ὥστε «ἀξιωθεῖς προσωπικῶς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀθώσεως καὶ συγχωρήσεως, ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὴν μετάνοιάν του, καὶ ἐξακολουθῆ τὰ τῆς ἡγουμενίας του»¹⁵.

Δύο μῆνες ἀργότερα, στὶς 21 Αὐγούστου, ὁ Πατριάρχης ἔστειλε ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Κίτρους Σαμουήλ, μὲ τὴν ὁποία τὸν διέταξε νὰ ἀναλάβει ἐξαρχικῶς σὲ συνεργασία μὲ τὸν ἐπίσκοπο Καμπανίας Γρηγόριο¹⁶ τὴ διαρρῦθμιση καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἀνόρθωση τῆς μονῆς, καὶ «ὁμοῦ ἐκλέξαντες ἐκ τῶν πρώτων τρεῖς ἀξίους, καὶ εὐσυνειδήτους, συστήσητε τριμελῆ ἐπιτροπὴ μεθ' ἑνὸς γραμματικοῦ τῶν ὁποίων τὴν ἐποπτεῖαν, καθὰ καὶ τοῦ μοναστηρίου, ἀνατιθέμεθα κοινῇ συνοδικῇ γνώμῃ τὴν θεοφιλίαν του». Σημειώνεται ἐπίσης στὸ κείμενο ὅτι «ἐνεκρίθη συνοδικῶς, ὅπως ὁ ἡγούμενος Νικηφόρος... ἐν ρητῇ προθεσμίᾳ ἡμερῶν τριάκοντα, δι' ἧς καὶ ἔλαβεν τὴν ἄδειαν, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ αὐτόσε, (νὰ διευθετήσῃ τις ἀναγκαῖες ὑποθέσεις του) ἀναχωρήσῃ ἀμέσως, καὶ ἀπέλθῃ εἰς τὸ κατὰ τὸ ἀγιώνυμον ὄρος ἱερὸν κοινόβιον τοῦ ἀγίου Παύλου διατελῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἐν αὐτῷ ἡγουμενεύοντος κῆρ Στεφάνου... θέλητε φροντίσῃ εἰς τὸ νὰ ἐπιταχύνη

14. Κ.Π.Α., τ. ιζ', σ. 213.

15. Κ.Π.Α., τ. ιθ', σ. 137.

16. Κ.Π.Α., τ. ιθ', σ. 154-155. Ἀνάλογο εἶναι καὶ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐπιστολῆς ποὺ στάλθηκε στὸν Καμπανίας Γρηγόριο. Προκύπτει μάλιστα ἀπὸ τὸ κείμενό της ὅτι ὁ Γρηγόριος μὲ παλαιότερη ἐξαρχικὴ ἀποστολὴ του εἶχε πληροφορήσει τὴ Μ. Ἐκκλησία γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ κατάσταση τῆς μονῆς, καθὼς καὶ τὴ διαγωγὴ καὶ τὸ πολίτευμα τοῦ ἡγουμένου Νικηφόρου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ κινηθεῖ ἡ διαδικασία ἐξέτασης αὐτοῦ. Σὲ γράμμα του, τέλος, ὁ Πατριάρχης πρὸς τοὺς πατέρες τῆς μονῆς τὴν ἴδια ἡμέρα συστήνει τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἐξάρχους Κίτρους Σαμουήλ καὶ Καμπανίας Γρηγόριο καὶ ζητᾷ νὰ τοὺς περιποιηθοῦν καὶ νὰ τοὺς διευκολύνουν στὸ ἔργο τους (βλ. σχετικὰ Κ.Π.Α., τ. ιθ', σ. 156). Ἀπὸ τὴ σελίδα αὐτῆ τοῦ Κ.Π.Α. φαίνεται ὅτι παρόμοια πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ στάλθηκε καὶ στὸ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Μελέτιο, ὁ ὁποῖος ὀφείλε νὰ φροντίσει τόσο γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῶν ἐξάρχων στὴ Σφίντζα ὅσο καὶ γιὰ τὴ μετὰβαση τοῦ ἡγουμένου τῆς Νικηφόρου στὸ Ἅγιον Ὅρος.

τὴν ἀναχώρησίν του ἐν τῇ δοθείσῃ προθεσίμῃ, καὶ τὴν εἰς τὸ ἅγιον ὄρος ἀφιξίν του μετὰ τῆς πρὸς τὸν ἡγούμενον κὺρ Στέφανον πατριαρχικῆς ἡμετέρας ἐπιστολῆς»¹⁷.

Τὸν ἴδιο μήνα ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὄρισε τὸν Στέφανο, ἡγούμενο τῆς μονῆς Ἀγίου Παύλου στὸν Ἄθωνα, νὰ διδάξει στὸ Νικηφόρο τὶς ἀρχὲς τοῦ κοινοβιακοῦ πολιτεύματος. Ἀναφέρεται σχετικὰ στὸ κείμενο: «Ὁ τὴν παρούσαν ἐπιδιδούς σοι κὺρ Νικηφόρος, ἡγούμενος τοῦ ἐν τῇ ἐπισκοπῇ Κίτρους ἱεροῦ ἡμῶν σταυροπηγίου τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τῆς Σφίνιτζας, μετακληθεὶς παρ' αὐτῆς περὶ τοῦ τρόπου τοῦ μοναδικοῦ πολιτεύματός του, ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἀπολογιῶν του καὶ ἐξ ἄλλων πληροφοριῶν, ἀνεφάνη ἐλλιπής, καὶ εἰς οὐδὲν εἶδος ἀσκήσεως βάσιν ἔχων, καὶ χρῆζων ὁδηγίας, ἐνεκρίθη συνοδικῶς, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ ἱερόν τουτο μοναστήριον καὶ ὦν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν σου, νὰ γυμνασθῇ εἰς ἐν εἶδος μοναδικοῦ πολιτεύματος, ὅπερ ἂν ἤθελεν ἐγκρίνη μόνος. Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας ἔκλινε μετὰ προθυμίας τὸν αὐχένα, καὶ ἰδοὺ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὸ ἐκεῖ μοναστήριον, καὶ τὴν διευθέτησιν τῆς ὑποθέσεώς του ἐν ὀρητῇ προθεσίμῃ ἔρχεται εἰς τὸ κοινόβιον τουτο, διὰ νὰ λάβῃ τὰς ὁδηγίας σου»¹⁸.

Στις 22 Ἀπριλίου τοῦ ἐπομένου ἔτους 1840 ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Σαμουὴλ ζήτησε ἀπὸ τὴν Μ. Ἐκκλησία νὰ θέσῃ τὴ μονὴ καὶ πάλι ὑπὸ τὴν ἡγουμενία τοῦ ὑπερορίου προηγουμένου τῆς Νικηφόρου. Αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀπαντητικὴ πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Κίτρους πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ¹⁹ μὲ ἡμερομηνία 6 Μαΐου. Στὸ κείμενό της ἀναφέρεται ὅτι κατόπιν πληροφοριῶν ἁγιορειτῶν πατέρων ὁ Νικηφόρος, χωρὶς νὰ λάβῃ ἐκκλησιαστικὴ ἄδεια, ἀνεχώρησε τὴν περίοδο τῶν Ἀπόκρεω ἀπὸ τὸν Ἅγιον Ὄρος καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν μπορεῖ ἡ Ἐκκλησία νὰ τοῦ ἐμπιστευθεῖ τὴ μονή, προτοῦ πληροφορηθεῖ τὰ αἷτια τῆς φυγῆς του.

Τελικὰ μὲ τὸ πατριαρχικὸ γράμμα στις 12 Ἰουλίου 1840 πρὸς τὸ Νικηφόρο πληροφοροῦμαστε πὼς ὁ ἱερομόναχος εἶχε φύγει ἀπὸ τὸν Ἄθωνα, λόγῳ ἀσθένειας. Γιὰ τὴν πράξη του αὐτὴ ἀργότερα μετανόησε. Στὰ προβλήματα ὑγείας ἐπίσης ἀπέδιδε καὶ τὴν αἰτία τῶν ἐλλείψεων του. Γιὰ τοῦ λόγους αὐτούς, καὶ ἀφοῦ ὑποσχέθηκε ὅτι στὸ ἐξῆς θὰ τηρεῖ τὰ καθήκοντά του, ἔλαβε τὴν ἐκκλησιαστικὴ συγχώρηση καὶ ἀποκαταστάθηκε ὡς ἡγούμενος πάλι στὴ μονή: «ἰδοὺ συγχωροῦμέν

17. Κ.Π.Α., τ. ιθ', σ. 153-154.

18. Κ.Π.Α., τ. ιθ', σ. 155' Γλαβίνα Α., «Τὸ Μοναστήρι...», ὁ.π., σ. 363-364.

19. Κ.Π.Α., τ. κ', σ. 42-43.

σοι, καὶ γράφοντες διὰ τῆς παρούσης πατριαρχικῆς ἐπιστολῆς καὶ ἐπιχορηγοῦντες σοι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ἄδειαν, ἐντελλόμεθα, ὅπως ἀπέλθῃς εἰς τὸ ἱερὸν μοναστήριον τῆς Σφίνιτζας, τὴν μετάνοιάν σου, καὶ προσέχων τελῶν σεαυτῷ, διατηρήσῃς, κατὰ τὰς ὑποσχέσεις σου καὶ καθήκοντά σου, χωρὶς νὰ περιπέσῃς τοῦ λοιποῦ εἰς τινὰ παρεκτροπὴν, δυναμένην νὰ σοι προξενήσῃ χεῖρον... ὧν ἔπαθες διὰ τὰς προλαβούσας ἐλλείψεις σου, τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος ὁμολογεῖς ἐν τῷ γράμματί σου ἐν συναισθήσει γινόμεναι»²⁰.

Ὁ Νικηφόρος πρέπει νὰ παρέμεινε στὴ μονὴ ἡγουμένος μέχρι τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1844, ὅποτε καὶ ἀπεβίωσε. Τὸ διάστημα αὐτὸ ἔχουμε καὶ τὴν πρώτη πληροφορία γιὰ ἐκλογή νέου ἡγουμένου. Αὐτὰ προκύπτουν ἀπὸ δύο ἐπιστολές²¹ τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ στὶς 11 Δεκεμβρίου 1844 πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Κίτρους Μελέτιο καὶ Βράτζης Ἀγάπιο, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ἀνατέθηκε στὸν Ἀγάπιο νὰ θεωρήσει τοὺς λογαριασμοὺς τῆς μονῆς καὶ νὰ παρευρεθεῖ στὴν ἐκλογή νέου ἡγουμένου. Σημειώνεται σχετικὰ στὸ γράμμα πρὸς τὸν ἐπίσκοπο Κίτρους: «παρευρεθῆναι καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τῶν λογαριασμῶν, καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν νέου ἡγουμένου, ὡς τοῦ ἡγουμένου τελευτήσαντος, διὰ τοῦτο ἡ θεοφιλία του θέλει ὑποδειχθεῖ φιλοφρόνως, καὶ περιποιητικῶς αὐτόν, ὡς κυριάρχης τῆς ἐπαρχίας, καὶ θέλει συμπαρασταθεῖ καὶ ἡ θεοφιλία του ἐν τῇ θεωρίᾳ τῶν λογαριασμῶν, καὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ νέου ἡγουμένου»²².

Ὡστόσο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ἰερώνυμο στὶς 19 Φεβρουαρίου 1846, καταγγέλθηκε «τὸ παράλογον κίνημα τοῦ ἀγίου Κίτρους, τολμήσαντος ἄνευ εἰδήσεως καὶ διαταγῆς ἐκκλησιαστικῆς νὰ ἀναμιχθῆ εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ ῥηθέντος μοναστηρίου σταυροπηγιακοῦ ὄντος, καὶ ἀναγομένου πρὸς μόνην τὴν πατριαρχικὴν ἐποπτεῖαν καὶ διαίτησιν ἐν πάσαις ταῖς ὑποθέσεσιν αὐτοῦ καὶ μάλιστα ἐν (ταῖς) τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἡγουμένων, καὶ τὰς ὅσας ἰδιορρύθμους, καὶ ἀντεπαγγέλτως ἀνέλαβεν ἡ θεοφιλία του»²³. Παράλληλα ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθυνόταν καὶ πρὸς τὴν ἀδελφότητα τῆς μονῆς «ἔπειτα οἱ πατέρες τοῦ εἰρημένου ἱεροῦ μοναστηρίου διὰ τί νὰ μὴν ἀπευθυνθῶσιν ὀλοτελῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, κατὰ τὸ ἀπαραίτητον χρέος τῆς ἀμέσου πρὸς αὐτὴν ὑποταγῆς των... ἀλλὰ νὰ διαβιβάζωσι πλαγίως, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὑποῦλας

20. Κ.Π.Α., τ. κ', σ. 73-74.

21. Κ.Π.Α., τ. κδ', σ. 103.

22. Κ.Π.Α., τ. κδ', σ. 103.

23. Κ.Π.Α., τ. κδ', σ. 234.

ὄσα ἀπαιτεῖται νὰ ἐκθέσωσιν ἐν ἀκριβείᾳ, καὶ ἀμέσως οἱ ἴδιοι πρὸς ἡμᾶς; ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων κατανοεῖ βεβαίως καὶ ἡ ἱερότης της, ὅτι καὶ ἡ θεοφιλία του ἐξελέγχηται εἰς παράβασιν ἱεροῦ χρέους του, ἀθετῆσαι σταυροπηγιακὰ προνόμια, καὶ καταπατῆσαι ἀξιώματα ἐκκλησιαστικά»²⁴.

Πέντε μῆνες ἀργότερα, ὅπως πληροφοροῦμαστε ἀπὸ πατριαρχικὴ ἐπιστολῇ²⁵ στὶς 9 Ἰουλίου 1846, σὲ διαμαρτυρία τῶν πατέρων τῆς μονῆς γιὰ παρεκτροπὲς καὶ καταχρήσεις τῶν μοναστηριακῶν εἰσοδημάτων ἀπὸ μέρους τοῦ ἡγουμένου Χρυσάνθου²⁶, ὁ ὁποῖος τοὺς περιφρονούσε, ἀποφασίστηκε ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐπισκόπου Κίτρους Μελετίου ὡς ἐξάρχου. Σχετικὸ γράμμα²⁷ στάλθηκε στὸ Μελέτιο, μὲ σκοπὸ νὰ ἐξετάσει τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ἡγουμένου καί, ἐὰν βρεῖ τίς κατηγορίες ἀληθινές, νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴ θέση του. Σὲ περίπτωσι μάλιστα τέτοια, ζητήθηκε ἀπὸ τὴν ἀδελφότητα νὰ ἐκλέξει νέο ἡγούμενο δηλοποιώντας το μὲ ἀναφορὰ πρὸς τὴ Μ. Ἐκκλησία «ἵνα τύχη τῆς κανονικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπικυρώσεως εἰς τὴν ἡγουμενίαν».

Πράγματι ὁ Χρυσάνθος, μετὰ τὸν ἔλεγχο τοῦ ἐξάρχου ἐπισκόπου Κίτρους Μελετίου, παραιτήθηκε ἀπὸ ἡγούμενος καὶ τὴ θέση του, κατόπιν ἐκλογῶν, ἀνέλαβε στὶς 30 Δεκεμβρίου τοῦ 1846, ὅπως προκύπτει ἀπὸ δύο πατριαρχικὲς ἐπιστολές²⁸, ὁ Δωρόθεος, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποῖου δὲ συμπεριλαμβανόταν μετὰ τῶν πρὸ ἀναγράφονταν στὴν πρόθεσι. Στὸ γράμμα πρὸς τὸ Δωρόθεο, μετὰ ἀπὸ ἀρκετὰ προβλήματα διοίκησης πρὸς τὸ εἶχε ἡ μονή, ἐντέλλεται ὁ ἡγούμενος «ἵνα ἐπιμελήσῃ ἀγρύπνως ὑπὲρ τῆς καλῆς διοικήσεως τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ σκηνώματος τῆς μετανοίας σου, καὶ τῆς προτροπῆς, καὶ ἐξωτερικῆς εὐταξίας αὐτοῦ, φυλάττων τοὺς ἀνεκαθεν μοναστηριακοὺς ὅρους, καὶ φιλοτιμούμενος ἀναδείξει αὐτὸ λαμπρότερον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν σου» καὶ οἱ

24. Κ.Π.Α., τ. κδ', σ. 235.

25. Κ.Π.Α., τ. κδ', σ. 356-357.

26. Ὁ Χρυσάνθος εἶχε ἀναλάβει κατὰ πάσαν πιθανότητα τὴν ἡγουμενία τὸ διάστημα πρὸς ἔλειπε ὁ Νικηφόρος στὸ Ἅγιον Ὄρος (Αὐγούστο 1839 μέχρι Ἀπρίλιο 1840), ὅποτε καὶ ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Σαμουὴλ εἶχε ζητήσει νὰ τεθεῖ τὸ μοναστήρι ὑπὸ τὴν ἡγουμενία τοῦ Νικηφόρου (βλ. Κ.Π.Α., τ. κ', σ. 42). Τὴν ἡγουμενία ἀκόμη φαίνεται ὅτι ἀνέλαβε ὁ Χρυσάνθος μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1844.

27. Κ.Π.Α., τ. κδ', σ. 357.

28. Ἡ πρώτη πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ (Κ.Π.Α., τ. κε', σ. 119-120) στάλθηκε στὸ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ἱερώνυμο καὶ περιλαμβάνει τίς ἐπικυρωτικὰς τῶν νέων ἡγούμενων τῶν σταυροπηγιακῶν μονῶν Ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ὀλύμπου, Ἁγίου Ἀντωνίου Δεμερᾶδων καὶ Ἁγίου Ἀθανασίου Σφίνιτζας, ἐνῶ ἡ δευτέρη ἔχει παραλήπτη τὸ Δωρόθεο (Κ.Π.Α., τ. κε', σ. 120).

πατέρες «γνωρίζοντες τὸν εἰρημένον κανονικὸν ἡγούμενον ὑμῶν, ἀπενέμητε αὐτῷ τὸ ἀνήκον σέβας, καὶ τὴν εὐπείθειαν, καὶ ὑπακοήν, καὶ σύμπαντες ὁμοῦ διάγοντες ἐν ὁμονοίᾳ, καὶ ἀγάπῃ ἀδελφικῇ καὶ φυλάττοντες ἀκριβῶς τὰ μοναδικὰ σας καθήκοντα, συναγωνίζεσθε ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς ἱερᾶς ταύτης μετανοίας σας, κατὰ τὸ ἐπικείμενον ὑμῖν ἱερὸν χρέος»²⁹.

Ἀπὸ πατριαρχικῆ ἐπιστολῆ³⁰ πρὸς τὴ μονὴ στὶς 24 Νοεμβρίου 1850 διαπιστώνεται ὅτι ἐπισκέφτηκε αὐτὴν ὁ μητροπολίτης Κασσανδρείας Ἱερεμίας «ἵνα περυσυχάζων καιρὸν τινα μέχρι δευτέρας ἐκκλησιαστικῆς διαταγῆς» καὶ ἐντάλθηκαν οἱ πατέρες «ἵνα ἔχωσιν ἐν ἀνέσει καὶ περιποιήσει ἀναλόγως τοῦ ἀρχιερατικοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος, προσέχωσι δὲ ἵνα μὴ ἔχη ἡ ἱερότης του σχέσεις καὶ συναναναστροφᾶς ἔξωθεν μετὰ ἐπαρχιωτῶν του, ἢ ἄλλων, ἀλλὰ νὰ μένη ἐφυσυχάζων».

Φαίνεται ὅτι ὁ Δωρόθεος διετέλεσε ἡγούμενος μέχρι τὸ 1853, ὁπότε γιὰ ἀγνώστους λόγους παραιτήθηκε. Τὸ γεγονός αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ γράμμα³¹ τοῦ Πατριάρχη ποὺ στάλθηκε στὴ μονή, σύμφωνα, μὲ τὸ ὅποιο ὁ μητροπολίτης Τρίκκης Ἰωσήφ, μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ Δωροθέου, ἀνέλαβε ὡς ἔξαρχος ν' ἀποκαταστήσει ὡς νέο ἡγούμενο τὸν ἀρχιμανδριτῆ Ἰωακείμ.

Εἶναι ἄγνωστο ἐὰν ὁ Ἰωακείμ ἔγινε ἡγούμενος, πράγμα ποὺ θεωρεῖται ἀπίθανο, ἀφενὸς, ἐπειδὴ λείπουν οἱ σχετικὲς πατριαρχικὲς μαρτυρίες, καὶ ἀφετέρου, διότι ἤδη στὶς ἀρχὲς τοῦ ἐπομένου ἔτους, 9 Φεβρουαρίου 1854, στάλθηκε στὴ μονὴ ἐπιστολῆ³² ἐπικυρωτικῆ τῆς ἡγουμενίας τοῦ ἱερομονάχου Ζαχαρία, στὴν ὁποία ἀναφέρονταν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν μοναχῶν Διονυσίου (σκευοφύλακα) καὶ Ἱερωνύμου Δικαίου. Στὸ κείμενο γίνεται λόγος, τέλος, γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ διδασκάλου Παύλου Γαλακίδα ὡς συνηγόρου τῶν μοναστηριακῶν υποθέσεων. Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ πατριαρχικὲς ἐπιστολὲς πρὸς τὸν ἔξαρχο πρώην μητροπολίτη Τρίκκης Ἰωσήφ³³ καὶ τὸν ἐπίσκοπο Κίτρους³⁴, ἀπὸ τίς ὁποῖες προκύπτουν οἱ οἰκονομικὲς δυσχέρειες ποὺ ἀντιμετώπιζε ὁ ἡγούμενος Ζαχαρίας.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἄλλῃ ἐπιστολῆ³⁵ πρὸς τοὺς πατέρες τῆς μονῆς

29. Κ.Π.Α., τ. κε', σ. 120.

30. Κ.Π.Α., τ. λ', σ. 26.

31. Κ.Π.Α., τ. λ', σ. 26.

32. Κ.Π.Α., τ. λ', σ. 26.

33. Κ.Π.Α., τ. λ', σ. 75.

34. Κ.Π.Α., τ. λ', σ. 89.

35. Κ.Π.Α., τ. μβ', σ. 168.

στις 12 Ἰουλίου 1871, παρέμεινε ἐκεῖ περιορισμένος γιὰ τρεῖς μῆνες, λόγῳ ἐκκλησιαστικῆς ποινῆς ποῦ τοῦ εἶχε ἐπιβληθεῖ, κάποιος ἱερομόναχος Ἰωακείμ.

Οἱ ἐπόμενες χρονολογικὰ πληροφορίες γιὰ τὴν ἀδελφότητα προέρχονται ἀπὸ τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1878 στὴν Πιερία. Ἡ μακεδονικὴ ἐξέγερση διήρκεσε ἀπὸ τὶς 11 Ἰανουαρίου μέχρι τὶς 19 Ἀπριλίου. Τότε ὁ ἐπίσκοπος Κίτρους Νικόλαος Λούσης, ὡς ἡγέτης αὐτῆς, ἐπισκέφτηκε μὲ ἄλλους ἀγωνιστὲς τὸ μοναστήρι. Ἐκεῖ ἀντίκρισαν ἐνθουσιασμένο τὸν ἱερομόναχο Κύριλλο καὶ τὸ μοναχὸ Διονύσιο Σαρακατζάνο, ποῦ διατελοῦσε φύλακας τῆς μονῆς, τοὺς ὁποίους μύησαν στὸν ἀγώνα³⁶.

Τὸ σῶμα στρατιωτῶν ἀποτελούμενο ἀπὸ 175 ἄνδρες, τὸ ὁποῖο καθοδηγοῦνταν ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο καὶ ἀγωνιστὴ Νικόλαο Λούση, μετὰ ἀπὸ στρατιωτικὲς ἐνέργειες κατέφυγε στὸ μοναστήρι. Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἐξελίχτηκαν ἀπὸ 1 μέχρι 23 Μαρτίου 1878 καὶ περιγράφονται στὸ ἀνώνυμο ἡμερολόγιο συμβάντων τοῦ σώματος Νικολάου³⁷.

Εἶναι ἄγνωστο γιὰ πόσο χρονικὸ διάστημα χρημάτισε ἡγούμενος ὁ ἱερομόναχος Ζαχαρίας. Στὴν ἐπόμενη πατριαρχικὴ ἐπιστολῇ³⁸ στὶς 13 Μαρτίου 1891 πρὸς τὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς (θέμα τῆς ὁποίας ἦταν ἡ ἀποστολὴ καὶ ὁ διακανονισμὸς ὀφειλῶν πρὸς τὴ Μ. τοῦ Γένους Σχολῆ καὶ τὴν Ἱερά Θεολογικὴ Σχολῆ τῆς Χάλκης) δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτη. Πληροφοροῦμαστε ὡστόσο ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της ὅτι ἀπὸ τὸ 1886 ἕως τὸ 1891 ἡγούμενος ἦταν τὸ ἴδιο πρόσωπο. Ἡ παράλειψη τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγουμένου συνεχίζεται καὶ σ' ἄλλα πατριαρχικὰ γράμματα μὲ περιεχόμενο κυρίως θέματα οἰκονομικά³⁹. Τὸ γεγονὸς αὐτό, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἔλλειψη μαρτυριῶν στὶς πατριαρχικὲς ἐπιστολές, μᾶς ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι πρόκειται πάντοτε γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο. Πάντως ἡ ἐπιστολὴ στὶς 14 Μαΐου 1894 μὲ περιεχόμενο οἰκονομικὸ ἔχει ὡς ἀποδέκτη τὸν ἡγούμενο Χρῦσανθο⁴⁰.

36. Κωνσταντίνου Α. Βακαλόπουλου, «Ἱστορία τοῦ Βορείου Ἑλληνισμοῦ», *Μακεδονία*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 229-230· Εὐαγγέλου Κωφοῦ, *Ὁ Ἀνάρτης Ἐπίσκοπος Κίτρους, Νικόλαος*, Ἀθήνα - Γιάννινα 1992, σ. 104-105.

37. Κωφοῦ Ε., «Ὁ Ἀνάρτης...», *δ.π.*, σ. 207-208.

38. *Κ.Π.Α.*, τ. 61ος, σ. 99.

39. Βλ. σχετικὰ *Κ.Π.Α.*, τ. 61ος, σ. 248-268 τοῦ ἔτους 1891, τ. 62ος, σ. 448-449 τοῦ ἔτους 1892 καὶ τ. 63ος, σ. 13, 332-333, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν κρίνεται σκόπιμο νὰ γίνῃ λόγος στὴν παρούσα μελέτη.

40. *Κ.Π.Α.*, τ. 64ος, σ. 147. Συνεπῶς ὁ Χρῦσανθος μᾶλλον διαδέχτηκε τὸ Ζαχαρία, δεδομένου ὅτι, ὅπως θὰ ἀποδειχτεῖ στὴ συνέχεια, ἦταν ἡγούμενος στὴ μονὴ γιὰ σαράντα χρόνια.

Ἄλλη μία πληροφορία γιὰ τὸ Χρῦσανθο παρουσιάζεται κατὰ τὴ δεύτερη ἐμπόλεμη φάση τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγώνα, ποῦ ἄρχισε οὐσιαστικά τὸ 1904. Τὸ Δεκέμβριο τοῦ ἰδίου ἔτους ἦρθε στὸ μοναστήρι ὁ Ἕλληνας στρατιωτικὸς καπετὰν Ἀκρίτας (Κωνσταντῖνος Μαζαράκης - Αἰνιάν), συνοδευόμενος ἀπὸ τὸ Σοχινὸ ἐπιθεωρητὴ σχολείων Βαγγέλη Παπαζαχαρία, καὶ ἐπιχείρησε νὰ δημιουργήσῃ σ' αὐτὸ ἀποθήκη ὄπλων καὶ πολεμοφοδίων, χωρὶς ὅμως τελικὰ νὰ τὸ κατορθώσει, γιὰτὶ ὁ ἡγούμενος, μᾶλλον ἀπὸ φόβο, δὲν τοῦ παραχώρησε τὴν ἄδεια, ὥστε νὰ ὑλοποιηθεῖ ὁ σκοπὸς αὐτός⁴¹.

Ὁ Χρῦσανθος, ὁ ὁποῖος υπερέβαινε τότε τὰ ὀγδόντα τοῦ ἔτη, παρουσιάστηκε ἰδιαίτερα ἐπιφυλακτικὸς καὶ τελικὰ ἀπέρριψε τὴν πρόταση τοῦ καπετὰν Ἀκρίτα, ἐν μέρει δικαιολογημένα. Πιθανῶς ὁ ἴδιος νὰ εἶχε βιώσει στὸ παρελθὸν τὶς συνέπειες, ὅταν ἀποκαλύπτονταν παρόμοιες ἐνέργειες ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ τουρκικὴ ἀντίδραση ἐκδηλωνόταν βίαια κυρίως στοὺς ἀμάχους καὶ κάτι τέτοιο ἔπρεπε μὲ κάθε τρόπο νὰ ἀποφευχθεῖ⁴².

Ὅπως συμπεραίνεται καὶ ἀπὸ ἐπιστολὴ⁴³ ποῦ βρίσκεται στὸ ἱστορικὸ ἀρχεῖο τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἤδη στὶς 22 Ἰανουαρίου τοῦ 1902 ὁ Χρῦσανθος ὑπογράφει ὡς ἡγούμενος. Ἦταν ἡλικιωμένος πλέον, ἀφοῦ πρέπει τὸ 1902 νὰ ἦταν περίπου 80 ἐτῶν, ἐὰν ἀσφαλῶς ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα ὁ χαρακτηρισμὸς «ἐνενημοντούτης γέρον», ποῦ ἀποδίδεται στὸν ἡγούμενο τὸ 1912 ἀπὸ τὸν Ἕλληνα στρατιωτικὸ καπετὰν Ἀκρίτα, ὅταν αὐτὸς στὶς 17 Ὀκτωβρίου κατέλαβε μὲ τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ τὸ μοναστήρι. Ὁ ἐνενηντάχρονος τότε Χρῦσανθος ἐξέφρασε μὲ δάκρυα τὴ συγκίνησή του, ὅταν ἀντίκρισε τὸ πρόσωπο τοῦ ἀγωνιστῆ, καὶ εἶπε: «*Συγγώρεσέ με, παιδάκι μου, ποῦ νὰ φαντασθῶ ὅτι τόσο γρήγορα θὰ ἔρχονταν καὶ γιὰ μᾶς ἡ ἐλευθερία. Εὐλογημένοι νὰ εἴστε*»⁴⁴.

41. Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μαζαράκη - Αἰνιάνος, Ὁ Μακεδονικὸς Ἀγὼν (Ἀναμνήσεις), Θεσσαλονίκη 1963, σ. 30-31' πρβλ. Γλαβίνα Α., «Τὸ Μοναστήρι...», ὁ.π., σ. 364' Χιονίδη Γ., *Σύντομη ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν περιοχή τῆς Βεροίας*, Βέροια 1961, σ. 60.

42. Δὲν πρέπει ἐξάλλου νὰ διαφεύγει ἀπὸ τὴν προσοχή μας τὸ γεγονός ὅτι συχνὰ παρουσιάζονταν στὴ μονὴ Τούρκοι προσποιοῦμενοι ὅτι εἶναι Ἕλληνες ἀγωνιστές, προκειμένου νὰ διαπιστώσουν τὶς προθέσεις τῶν μοναχῶν, μὲ συνέπεια νὰ δημιουργεῖται κλίμα ἀβεβαιότητας καὶ υπέρμετρης ἐπιφυλακτικότητας.

43. Βλ. Ἀρχεῖο Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (στὸ ἐξῆς Α.Ι.Μ.Θ.), φάκ. Ἱερὰ Μονὴ Ἁγίου Ἀθανασίου Σφηνίτσης (λυτὰ ἔγγραφα), ἐπιστ. ἡμερ. 22.1.1902.

44. Μαζαράκη Αἰνιάνος Κ., «Ὁ Μακεδονικὸς...», ὁ.π., σ. 31' πρβλ. Γλαβίνα Α., «Τὸ Μοναστήρι...», ὁ.π., σ. 365.

Ἄλλο ἓνα πατριαρχικὸ γράμμα⁴⁵ ποὺ ἔχει ὡς ἀποδέκτη τὸ Χρῦσανθο φέρει τὴν ἡμερομηνία 1 Αὐγούστου 1906 καὶ ἀναφέρεται στὴ λήψη κανονικῶν δόσεων τῆς μονῆς.

Ἐὰν ὁ χαρακτηρισμὸς ἐνενηκοντούτης γέρων ποὺ τοῦ προσδίδεται στὰ 1912 εὐσταθεῖ, τότε ὁ Χρῦσανθος πρέπει νὰ γεννήθηκε γύρω στὰ 1830 καὶ νὰ ἦταν πρόσωπο διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ Χρῦσανθο, ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖται στὰ 1846 ὡς ἡγούμενος τῆς μονῆς.

Καλόγηρος σὲ ἡλικία 46 ἐτῶν στὸ μοναστήρι τῆς Σφίνιτζας πῆγε στὰ 1906 κάποιος ὀνόματι Νήφων, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Φουρνὰ τῶν Ἀγραφῶν⁴⁶.

Τὴ ἡγουμενία κατόπιν ἀνέλαβε ὁ Ἀθανάσιος, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ⁴⁷ ποὺ τοῦ στάλθηκε στὶς 8 Ὀκτωβρίου 1907 καὶ ἀναφερόταν στὴν πληρωμὴ δόσεων τῆς μονῆς στὸ Ἐθνικὸ Ταμεῖο.

Στὶς 22 Σεπτεμβρίου 1909 στέλνεται ἡ τελευταία ἐπιστολὴ⁴⁸, ποὺ ἔχει ὡς ἀποδέκτη τὸν ἡγούμενο Χρῦσανθο καὶ θέμα τὴ λήψη τῶν ἐτήσιων ἐπιδομάτων τῆς μονῆς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὴν ἀνάληψη ἀποστολῆς τοῦ ἐτήσιου ἐπιδόματος πρὸς τὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου Βεροίας⁴⁹.

Ὡστόσο στὶς 17 Νοεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἡ ἐπιστολὴ⁵⁰ τοῦ

45. *Κ.Π.Α.*, τ. 967, σ. 214. Ἀρκετὲς εἶναι οἱ πατριαρχικὲς ἐπιστολὲς οἰκονομικῆς ὑφῆς ποὺ ἀπευθύνθηκαν στὸν ἡγούμενο Χρῦσανθο καὶ μαρτυροῦν τὴ συνεπῆ προσφορὰ του στὴ Μ. Ἐκκλησία, καὶ εἰδικότερα στὴν ἀνέγερση τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, στὴν ἐνίσχυση τοῦ Ταμεῖου της, καθὼς καὶ στὴ συνδρομὴ του στὸ Ἐθνικὸ Ταμεῖο (βλ. σχετικὰ *Κ.Π.Α.*, τ. 64ος, σ. 280, τ. 65ος, σ. 402, τ. 889, σ. 118,275, τ. 961, σ. 342, τ. 963, σ. 42,390, τ. 966, σ. 256 καὶ τ. 967, σ. 207 καὶ 214).

46. Ἀρχιμ. Γαβριὴλ Διονυσιάτου, *Ἁγιορειτικὴ Μαρτυρία*, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 10-12· πρβλ. Ι. Μ. Χατζηφώτη, *Ἡ Ἐκκλησία στὸν ἀγῶνα τοῦ Σαράντα*, Ἀθήνα 1982, σ. 55-56.

47. *Κ.Π.Α.*, τ. 968, σ. 412. Ἀξιοσημείωτη εἶναι καὶ ἡ συνεισφορὰ τοῦ ἡγουμένου Ἀθανασίου πρὸς τὴ Μ. Ἐκκλησία καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τὸ Ἐθνικὸ Ταμεῖο, τὴν Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, τὸν Πατριαρχικὸ Ναό, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπιδόματα ποὺ ἔστειλε πρὸς τὴν ἐπίσης σταυροπηγιακὴ μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, γιὰ τὴ λειτουργία τῆς ἐκεῖ Ἱερατικῆς Σχολῆς (βλ. σχετικὰ *Κ.Π.Α.*, τ. 970, σ. 156, 347-248).

48. *Κ.Π.Α.*, τ. 970, σ. 402.

49. Πρβλ. Ε. Α., «Ἱερατικὴ Σχολὴ Βεροίας», τ. 34 (1910) 291. Εἰδικὰ γιὰ τὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ βλ. Παύλου Δ. Πυρινού, *Τὰ Σχολεῖα τῆς Βέροιας καὶ ἡ Ἱερατικὴ Σχολὴ Τιμίου Προδρόμου Βεροίας (1909-1915)*, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 42-53 καὶ Δημ. Α. Παπάζη, *Ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βεροίας*, Βέροια 1995, σ. 155-164. τοῦ ἰδίου, «Ὁ Μητροπολίτης Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1848-1909)», *Θεολογία* 70 (Ἀπρίλιος - Σεπτέμβριος 1999) σ. 411-435.

50. *Κ.Π.Α.*, τ. 970, σ. 515-516.

Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ' πρὸς τὸν Κίτρον Παρθένιο ἀναφέρεται στὴν παραίτηση ποὺ ὑπέβαλε λόγω γήρατος ὁ ἡγούμενος Χρῦσανθος, ὁ ὁποῖος ἐκπλήρωσε τὰ καθήκοντά του γιὰ σαράντα ἔτη, δηλαδή περὶ-που ἀπὸ τὸ 1869 ἕως τὸ 1909, ἐὰν οἱ ἀριθμοὶ κυριολεκτοῦν.

Ὅπως στὴν παραπάνω ἐπιστολὴ σημειώνεται, ὡς ἡγούμενος ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς μονῆς ὑποδείχτηκε καὶ διορίστηκε ὁ ἱερομόναχος Διονύσιος Παπαμανώλης. Στὸ ἴδιο θέμα ἀναφέρονται δύο ἀκόμη γράμματα. Τὸ πρῶτο πρὸς τὸν πρῶην ἡγούμενο Χρῦσανθον ἐγκρίνει τὴν παραίτηση αὐτοῦ καὶ τὸ διορισμὸ ὡς ἡγουμένου τοῦ Διονυσίου καὶ παράλληλα ἀναφέρει: «*διαγνώμη συνοδικῆ ἐκφράσαι τῇ ὀσιότητι αὐτῆς τὴν εὐαρέσκειαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' οἷς ἐπὶ τεσσαρακονταε-
τιάν ὀλόκληρον τελεσφόρως ὑπὲρ τῆς Μονῆς εἰργάσθη καὶ ἐμόχθησε, εὐδοκίμως καὶ ζηλωτῶς ἐκπληροῦσα τὰ ἀνατιθέμενα αὐτῇ ἡγουμενικὰ καθήκοντα*»⁵¹. Τὸ δεύτερο γράμμα⁵² κοινοποιεῖ τὸ περιεχόμενο τῶν προηγούμενων πατριαρχικῶν ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς πατέρες τῆς μονῆς.

Ὁ διορισμὸς τοῦ ἡγουμένου Διονυσίου Παπαμανώλη ἔγινε στὶς 8 Νοεμβρίου 1909, ὅπως ἀναφέρεται στὸ ἡγουμενικὸ πρὸς αὐτὸν γράμμα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἡγούμενος «*ὀφείλει οὖν οὗτος ἀναλαβεῖν τὴν διοίκησιν τῆς ἱεράς ταύτης Μονῆς διεξάγειν καὶ διακυβερνᾶν αὐ-
τὴν θεοφιλῶς καὶ θεαρέστως καὶ κατὰ τοὺς τύπους καὶ ὅρους τῆς Μοναστηριακῆς διοικήσεως, φυλάττων ἀπαρεγκλίτως τὰς ἀρχαίας τά-
ξεις τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς διακυβερνήσεως καὶ διὰ τοῦ ἀμέμπτου αὐτοῦ πολιτεύματος καθιστάμενος παράδειγμα ἀρετῆς καὶ βίου ἀνεπιλήπτου τοῖς συμμοναστηριακοῖς αὐτοῦ πατράσιν ἀγαπῶν καὶ περιθάλπων αὐτοὺς φιλαδέλφους, φροντίζων δὲ καὶ κηδόμενος τῆς καλλιεργείας τῶν κτημάτων αὐτῆς, οὐδὲν τούτων ἀποξενῶν καὶ ἐνὶ λόγῳ ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τῆς εὐκλείας καὶ προαγωγῆς τοῦ σεπτοῦ τούτου σκηνώματος. Οἱ δ' ἐν αὐτῇ συνασκούμενοι ὀσιώτατοι πατέρες ὀφείλουσιν ὁμοίως διάγειν θεαρέστως καὶ κατὰ τὸν τύπον τοῦ μονα-
χικοῦ πολιτεύματος καὶ ἀπονέμειν τὸ προσῆκον σέβας καὶ εὐπείθειαν καὶ ὑπακοὴν τῷ ἡγουμένῳ αὐτῶν καὶ συντρέχειν μετὰ ζήλου ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς κοινῆς ταύτης μετανοίας αὐτῶν, ἐν ἧ καθήκον ἐπιβέβληται μνημονεύεσθαι τοῦ κανονικοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, ὡς νενόμισται ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς καὶ ἀκολουθίαις*»⁵³.

Ἡ μονὴ μὲ τὴ σημαντικὴ περιουσία ποὺ διέθετε, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν

51. Κ.Π.Α., τ. 970, σ. 516.

52. Κ.Π.Α., τ. 970, σ. 516.

53. Κ.Π.Α., τ. 970, σ. 516-517.

πολυάριθμη κατὰ καιροὺς ἀδελφότητά⁵⁴ της, ὑπήρξε κέντρο ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς ζωῆς καὶ πέρασε χρόνια ἀκημῆς μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1912, ὅποτε ἀνέλαβε ἡγούμενος πάλι ὁ Χρῦσανθος, ὅπως διαπιστώνεται ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ ποῦ ὁ ἴδιος ἔστειλε στὸ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιο Μεγακλή (1893-1903)⁵⁵. Στὸ Χρῦσανθο ἐπίσης ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐπιγραφή ποῦ βρισκόταν στὸ ναὸ τῆς μονῆς «ἐπεχρυσώθη δι' ἐξόδων προηγουμένου Χρυσάνθου 1914»⁵⁶.

54. Ἀπὸ ὀρισμένες ἐνθυμήσεις ποῦ ἐντοπίστηκαν, ὕστερα ἀπὸ ἔρευνα, στὴ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς, φαίνεται πὼς οἱ περισσότεροὶ μοναχοὶ ἦταν ἀγράμματοι, ὅπως γιὰ παράδειγμα αὐτὸς ποῦ ἔγραψε: «προφίτου Ὑλλίου» κ.λπ. (βλ. Χιονίδη Γ., «Σύντομη...» *δ.π.*, σ. 60). Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπιβεβαιώνουν καὶ οἱ πατριαρχικὲς ἐγκύκλιοι στοὺς πατέρες τῶν σταυροπηγιακῶν μονῶν μὲ ἡμερομηνία 15 Αὐγούστου 1837, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ἐπιβαλλόταν στοὺς ἐνασκουμένους ἡ ἀκρόαση ἐγκυκλίων μαθημάτων στὰ γειτονικὰ σχολεῖα (βλ. σχετικὰ *Κ.Π.Α.*, τ. ιη', σ. 257-258 καὶ σ. 274-275).

55. Γιὰ τὸ βίο καὶ τὴ δράση τοῦ μητροπολίτη βλ. Δημ. Ἀγγ. Παπάζη, *Ὁ Μητροπολίτης Ἀθανάσιος Μεγακλῆς (1848-1909)*, Θεσσαλονίκη 1997 (ἀνέκδοτη δικαστορικὴ διατριβή). Τοῦ ἰδίου, «Ἀνέκδοτο Ἀρχιερατικὸ ὑλικὸ γιὰ τὴ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου (Σκήτη) Βερροίας», *Μακεδονικὰ 31 (1997-1998)* σ. 255-256.

56. Ἀποστόλου Μ. Τζαφερόπουλου, *Τουριστικὸς Ὁδηγὸς Ἡμαθίας, Βέροια - Νάουσα - Ἀλεξάνδρεια - Περίχωρα*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 177. Γλαβίνα Α., «Τὸ Μοναστήρι...», *δ.π.*, σ. 366.